

Miloš Milenković

*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
milmil@f.bg.ac.rs*

**O očuvanju nacionalnog identiteta i
kulture baštine u evropskim integracijama
*Osnovne zablude i značajnije mogućnosti****

Apstrakt: Imajući u vidu aktuelno prevazilaženje dihotomije nacionalno/demokratsko i nedavni delimični zaokret u politikama podsticaja EU i Saveta Evrope u Republici Srbiji od upravljačkih ka kulturno legitimnim elitama, u radu se, na osnovu prethodnih analiza i prilagođavanja identitetskih politika EU, preporučuje novo polje primene etnologije i antropologije. Razmatra se osnova neutemeljene predstave o Evropi kao o okviru u kojem nacionalni identiteti i kulturno nasleđe slabe, pa i nestaju. Ukazuje se na činjenicu da je EU najveći globalni identitetski potrošač, s posebnim naglaskom na mogućnosti koje to donosi u pogledu očuvanja nacionalnih identiteta i kulturne baštine građana Republike Srbije. Etnolozi i antropolozi mogu da se uključe u ovaj proces ne samo profesionalno kao istraživači ili privatno kao politički akteri, već i na polju primene nauke, pomažući kulturno legitimnim elitama da prepoznaju da je zaštita nacionalnih identiteta i kulturnog nasleđa u međunarodnim budžetskim okvirima lukrativan, održiv i efikasan način očuvanja interpretativnog suvereniteta, i to posebno u vremenima krize nacionalnih budžeta. Budući da su profesionalno obučeni za konsalting u domenu identitetskih pitanja, profesionalni etnolozi i antropolozi u prilici su da, obema stranama u procesu evropskih integracija, konkretizuju veliki potencijal daljeg preusmeravanja podsticaja ka kulturno legitimnim elitama.

Ključne reči: Republika Srbija, Evropska unija, evropske integracije, zaštita kulturne baštine, očuvanje nacionalnog identiteta, primenjena etnologija, primenjena antropologija, antropologija države i prava, antropologija javnih i praktičnih politika, kulturno legitimne elite, interpretativni suverenitet

U srpskoj javnosti već je četvrt veka dominantna pretpostavka, koja je čestim ponavljanjem postala opšte mesto: internacionalne integracije, a posebno one evropske, predstavljaju okvir u kojem nacionalni identitet slabi i vremenom se gubi, dok se kulturna baština i lokalne tradicije radikalno transformišu

* Članak je rezultat rada na projektu "Identitetske politike Evropske unije: prilagođavanje i primena u Republici Srbiji" (ev. br. 177017) koji na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

u unifikujućem naletu globalizacije. Cilj članka jeste da analizira osnovanost te pretpostavke, da ukratko uputi na izvore o značajnijim mogućnostima za očuvanje nacionalnog identiteta i kulturne baštine u procesima evropskih integracija, kao i da sugeriše ulogu koju bi profesionalni etnolozi i antropolozi mogli da odigraju u ovom procesu. Imajući u vidu da se otpori evrointegracijama u srpskom društvu obično izvode iz pogrešnog zaključka da ograničavanje državnog suvereniteta nužno povlači slabljenje, pa i nestanak interpretativnog suvereniteta nad sopstvenom prošlošću, kulturom, identitetom i "tradicijom", u članku se objašnjava treći vid¹ u kojem etnologija i antropologija može da funkcioniše kao nacionalna nauka – kao vodič kulturno legitimnim elitama kroz očuvanje interpretativnog suvereniteta u evropskim integracijama, u mirnodopskom i progresivnom modusu.

Analiza sociokulturnih trendova ukazuje na to da se zvanična državna politika Republike Srbije i na domaćem, i na širem evropskom planu, suočava s krizom poverenja u evrointegracije. Ovo posebno dolazi do izražaja kada je reč o: a) nezadovoljstvu šire populacije kondicionalnim karakterom pristupanja i b) izrazitom protivljenju identitetskim elementima te kondicionalnosti.² Takva situacija, koja ne jenjava već duže od jedne decenije, narušava stabilnost za kojom – kako to novija društveno-humanistička istraživanja u Srbiji

¹ Posedujemo solidnu autorefleksivnu evidenciju o srpskoj etnologiji kao nacionalnoj nauci, u dva osnovna modusa: 1) kao osnove projekta "naučnog uspostavljanja" etničkih granica srpskog naroda u službi države, u okviru tzv. Cvijićeve škole (Nau-mović 1997; Kovačević, 2001; Milenković 2008; Pišev 2010), i 2) kao kulturne kritike i multikulturne propedeutike za srpsko društvo nakon rata i socijalne traume 1990-ih (Milenković 2003 i dr.). Ovde elaborirani treći modus nacionalne nauke nagovešten je konsekvencijalističkom kritikom konstruktivizma i socijalnopesimističkim predlogom o mirenju s pastirskim instrumentalizmom (Milenković, 2010).

² Najnovije istraživanje Kancelarije za pridruživanje Evropskoj uniji ukazuje na a) značajan i b) kontinuirani pad podrške pridruživanju u populaciji na svega 41% (što je i najniži pad podrške od 2009. godine), u poređenju s ranijom atmosferom evroentuzijazma, karakterističnom za period pre ponovnog otvaranja kosovskog pitanja, a koja je dosegla i do, za same zemlje članice, neverovatnih 73% populacije "za" nasuprot 12% "protiv" (u novembru 2009. godine). Videti posebno: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/istrazivanje_dec_2012.pdf. Kad se pažnja s opšteg utiska o pristupanju preusmeri na konkretne aspekte pridruživanja, stavovi populacije značajno variraju, ali se kao ovde najrelevantnije uočava da 50% ispitanika eksplicitno smatra da pristupanje Uniji dovodi do "gubitka nacionalnog identiteta i kulture" (dok gotovo isti procenat, 48%, smatra da će ono prouzrokovati značajno smanjenje upotrebe srpskog jezika – što je takođe nesumnjivo identitetska tematika).

pokazuju – građani postojano žude i koja im, uz povremene uzlete "sudbinskih" identitetskih pitanja,³ zapravo predstavlja osnovni poželjni životni cilj: tzv. "normalan" život.⁴ Ne treba zaboraviti socijalnu traumu iz 1990-ih (nasilnu mobilizaciju, ratove oko jugoslovenskog nasleđa, ekonomske i političke sankcije, pauperizaciju širokih slojeva stanovništva, političku i fizičku torturu nad aktivistima opozicionih stranaka i antiratnih nevladinih organizacija, kriminalizovanu tranziciju i druge bitne faktore, među mnogima koji opterećuju srpsko društvo od 1990-ih), kao i visok stepen nepoverenja u mogućnost države da štiti fundamentalne slobode, da obezbedi vladavinu prava, liberalizuje ekonomiju i inkorporira druge tzv. "evropske" vrednosti promovisane nakon 2000. godine. Imajući pomenuto u vidu, deluje kao neminovno da će u populaciji evroskepticizam, pa i evrofobija, trijumfovati nad evrointegracijama, a da u njima prednjače pripadnici kulturno legitimne elite, među kojima se najčešće pronalaze pobornici apokaliptičkih vizija "kraja nacije" i "gubljenja identiteta" u regionalnim, mediteranskim, evroatlantskim i drugim međunarodnim neslovenskim i nepravoslavnim integracijama.

Ukoliko se nestabilnost proevropskog raspoloženja nastavi ili produbi – u sinergiji s ekonomskom krizom i pod stalnim pritiskom primordijalne (poglavito etničke i konfesionalne), tobožnje identitetske, "konkurencije"⁵ – aktuelna mirnodopska i ka ekonomskoj stabilnosti orijentisana politika, koju sprovode već

³ O "sudbinskom" karakteru identitetskih pitanja u srpskoj etnopolitici novijeg doba znamo mnogo. Zainteresovani čitalac će dubinsku analizu ovog fenomena započeti od upoznavanja instrumentalizacije tradicije, te svakodnevnne, folklorne oznake za identitet (Naumović 2009). O uvezivanju nacionalnog i ličnog identiteta do mere u kojoj se eventualna promena nacionalnog percipira kao kriza ličnog identiteta v. Milošević-Đorđević (2007). O apokaliptičkom oblikovanju percepcije kosovskog pitanja u tzv. "narodnoj" epici – koji se u različitim vidovima kulturne produkcije ugrađuje, perpetuira i prenaglašava do danas – veoma je instruktivna analiza profesionalaca u oblasti nacionalne folkloristike. Rezultate njihovih istraživanja paradigmatično predstavlja sledeći zaključak: (propast Carstva na Kosovu u epici se predstavlja kao) propast jednog crkveno-feudalnog, nacionalnog sveta i identifikuje se sa idejom o propasti sveta uopšte, čime *retrospektivno sebi predstavlja opravdanje* (Milošević-Đorđević, 1971: 193 prema: Karanović, 2011: 273-4, kurziv dodat).

⁴ Najnovije istraživanje "normalnosti" sprovedeno u domaćoj etnologiji i antropologiji otkriva nam kojim se konkretnim operacijama u okviru konceptualizacije odvija esencijalizacija identiteta, vrednosti i poretka. Ispitanici, nezavisno od položaja u socijalnoj strukturi/stručne sprema, gotovo unisono naturalizuju etnički i religijski identitet, poimajući ga kao *lični i objektivni jednovremeno* (Žikić, 2011). Što i jeste potvrda očekivanja odnosno polaznih pretpostavki kad je reč o standardnoj populaciji.

⁵ Fenomenološko istraživanje svakako bi trebalo započeti tekstem "Zašto Srbija a ne Evropska unija", razgovori sa Vojislavom Koštunicom, dostupno na: http://dss.rs/wp-content/uploads/2012/07/zasto_srbija.pdf.

dve vlade i predsedništva Republike Srbije,⁶ neće moći da pruži ni minimalne očekivane rezultate. Dosadašnji pokušaji da se "pripremi teren" evropskim vrednostima i lojalnostima, bez uključivanja kulturno legitimnih elita, nisu dali rezultate,⁷ dok su upravljanje osećanjima pripadanja i menadžment identiteta do sada uglavnom sadržali evroskeptične, evrofobične ili otvoreno antievropske elemente. Nema razloga da verujemo da će se situacija promeniti bez značajnije intervencije u sam proces evrointegracija, s posebnim naglaskom na potrebu za bržom transformacijom strukture beneficijara evro-podsticaja.⁸

⁶ "Predsednik Srbije Tomislav Nikolić poručio na inauguraciji da je evropski put Srbije put budućnosti i ekonomskog prosperiteta [...] Gradiću prijateljstva po svetu, jer Srbija nema pravo da ima neprijatelje. Evropski put Srbije je put budućnosti, put ekonomskog prosperiteta i pomoći ću Srbiji da taj put nastavi", istakao je u svom govoru Nikolić." (11.06.2012). Dostupno na: http://www.b92.net/video/videos.php?nav_category=905&yyyy=2012&mm=06&dd=11&nav_id=617657. Premijer, gospodin Ivica Dačić (u ekspozeu, 26.07.2012): "[...] za prijem u EU uložićemo svoje najvrednije tradicije slobodarstvo, demokratski duh i poštovanje evropskih vrednosti. Ispunjavanje uslova za prijem Srbije u EU treba smatrati delanjem za opšti civilizacijski napredak naše zemlje [...] Naš cilj je ubrzanje procesa evropskih integracija uz maksimalne napore za dobijanje datuma za otpočinjanje pregovora sa EU. Ova vlada će sprovesti neophodne sistemске mere, i ispuniti kriterijume koje je uspostavio Evropski savet u Kopenhagenu i proces stabilizacije i pridruživanja." Dostupno na: <http://otvoreniparlament.rs/2012/07/26/348809/page/21/>. Prethodni premijer, gospodin Mirko Cvetković (takođe u ekspozeu, 07.07.2008): "Punopravno članstvo u Evropskoj uniji je u najdubljem interesu države Srbije i svih njenih građana. Ulaskom u EU Srbija će postati punopravni član evropske porodice naroda, iz koje je sticajem nesrećnih istorijskih okolnosti dugo vremena bila isključena [...] U proteklih sedam i po godina, Srbija je realizovala brojne reforme kojima je svoj politički i ekonomski sistem približila standardima zemalja EU. Međutim, na putu učlanjenja Srbije u EU neophodno je sprovesti brojne dodatne reforme, kojima će se pravni poredak i privredni sistem Srbije u narednih nekoliko godina u najvećoj meri približiti standardima EU. Stoga će jedan od prvih poteza nove vlade biti upućivanje Narodnoj skupštini Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Srbije EU na ratifikaciju." Dostupno na: <http://otvoreniparlament.rs/2008/07/07/32580>.

⁷ Naprotiv, za značajnu većinu ispitanika u svim istraživanjima javnog mnjenja, kao i za većinu ispitanika u naučnim istraživanjima, evrointegracije predstavljaju *ekonomsku* priliku (Serbian EU Integration Office, 2012: 7) pre nego civilizacijski iskorak i reformu sistema vrednosti, reformu državnih institucija ili kulturnih preferencija.

⁸ Za razliku od zemalja nekadašnjeg istočnog bloka, u Srbiji i SFRJ većina populacije nije čekala da, pre i posle 1989. godine, "postane Zapad". Samim tim, ni atmosfera demokratizacije koju je u ove države donela Evropska unija, nikada nije ni bila prisutna u Srbiji. Utoliko, od strane malog dela elite odgovorne za evropeizaciju, EU zaista i jeste percipirana kao prilika za zaštitu od prosovjetskog totalitarizma u okviru demokratske zajednice ili kao garant zaštite ljudskih prava, već kao ekonomski projekat koji – ukoliko se želi njegov uspeh – ne ga treba vezivati za kulturno senzitivna identitetska i moralna pitanja... Više o ovome u: Milenković i Milenković (2013).

U Republici Srbiji, pristupanje EU je do sada uglavnom konceptualizovano, primenjivano i popularizovano kao politički i ekonomski projekat,⁹ spadajući u gotovo isključivu matičnost društvenih nauka i s njima povezanih upravljačkih elita, što je značajno uticalo i na dosadašnju strukturu podsticaja u tom smislu. Međutim, upotrebom akumuliranih znanja i savremenih istraživanja humanističkih nauka koja su prilagođena relevantnoj populaciji, ona identitetska pitanja povezana s pridruživanjem, a koja su u javnosti predstavljena kao "bolna" pa i "pogubna", mogu se videti u potpuno novom, izmenjenom svetlu – optimistički demantujući strahove i predrasude. Rezultati istraživanja, dobijeni tokom prve dve godine na projektu "Identitetske politike Evropske unije: prilagođavanje i primena u Republici Srbiji", pokazuju da – umesto kao antagonistički definisan entitet koji "ugrožava" nacionalni identitet, jezičke, istorijske i kulturne specifičnosti srpskog naroda i njegovog kulturnog nasleđa, što je interpretacija koju javnosti plasiraju mnogi evroskeptici, evropobi i otvoreni protivnici pristupanja – Evropska unija predstavlja najvećeg "identitetskog potrošača" u globalnim okvirima. Naime, kroz različite tipove programa institucija Unije, na godišnjem nivou izdvajaju se sredstva koja omogućavaju da pojedinačni nacionalni identiteti i nacionalna i regionalna kulturna baština ne samo da ne budu ugroženi u velikom zajedničkom okviru, već im *upravo taj okvir omogućava održivost u vremenima kriza i promena.*

Preliminarni rezultati kvalitativnih etnografskih istraživanja, kao i medijskih i arhivskih analiza sprovedenih u okviru projekata Odeljenja i Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Et-

⁹ Jedan od primera je dokument Vlade Republike Srbije "Srbija 2020. Koncept ravoja Republike Srbije do 2020. godine. Nacr za javnu raspravu" iz 2010. godine, u kojem se iznosi da "Koncept razvoja treba da obuhvati sve društveno-ekonomske aspekte, da podigne stepen socijalne uključenosti svih slojeva društva, definiše jasnu socijalnu politiku zemlje u narednoj deceniji i omogući da Srbija postane faktor stabilnosti i bezbednosti u regionu. Da bi se to postiglo, potrebno je promeniti politički, pravni i privredni ambijent koji će biti u funkciji privrednog rasta i povećanja blagostanja stanovništva, vladavine prava i zaštite slobode i prava građana. Koncept razvoja treba da bude u najvećoj mogućoj meri u skladu sa Evropa 2020 strategijom, kako bi se obezbedila potpuna koordinacija društveno-ekonomskih i političkih ciljeva zemlje sa procesom pristupanja Evropskoj uniji" (Dostupno na: http://www.ds.org.rs/dokumenti/SRBIJA_2020_Strategija_2010-12-18.pdf). Verovatno najznačajniju potvrdu predstavlja programsko opredeljenje Kancelarije za pridruživanje: "[...] pridruživanje i pristupanje Evropskoj uniji je strateško opredeljenje Srbije [dok se] put ka EU vidi kao put ka modernijem društvu stabilne demokratije i razvijene ekonomije, a politički i ekonomski zahtevi koje postavlja EU, budući podudarni sa pretpostavkama za uspešnu političku i ekonomsku transformaciju, kao sredstvo, a ne cilj razvoja" (Kancelarija 2005, 6).

nološko-antropološkog društva Srbije, pokazuju fundamentalno nerazumevanje i instrumentalizaciju posledica pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji.¹⁰ I nerazumevanje i instrumentalizacija usmereni su pre svega na izgradnju slike o "žrtvovanju" ili o "odricanju" (ređe "otimanju" i "gaženju")¹¹ nacionalnog identiteta, za koju evroskeptici, evropfobi i otvoreni protivnici pristupanja tvrde, a medijski uspešno plasiraju, da mora biti neminovna posledica međunarodnih integracija. Imajući u vidu stepen raširenosti predrasude o tome da EU "guši" nacionalne identitete¹² i briše granice među nacionalnim kulturama u populaciji, etnologija i antropologija u Srbiji imaju priliku da kulturno legitimne elite informišu o tome da se u okvirima Unije dešava upravo suprotno – da se nacionalni identitet i kulturna baština organizovano, sistematski i finansijski održivo proučavaju i neguju, bez straha od njihovog "gubljenja" ili "nestanka". Kako to ističe Zinger, Evropska unija teži ojačavanju zajedničkih kulturnih elemenata ne umanjujući doprinose niti poništavajući kulturne nacionalne ili regionalne posebnosti" (Zinger 2010, 245). U tom stabilnom okviru za očuvanje nacionalnih identiteta i kulturne baštine, uz primenu prilagođenih etnoloških i antropoloških znanja, moguće je istovremeno i osnažiti identitetski optimizam šireg građanstva i umanjiti identitetski pesimizam kulturno legitimnih elita. Informisati, razuveriti i motivisati kulturno legitimne elite, među kojima se najčešće pronalaze kompetentni i predani kritičari evrointegracija, jeste ne samo intelektualni izazov, već i prilika da se etnologija i antropologija primene na opštu dobrobit.

¹⁰ U okviru međuprojekatske saradnje čiji je cilj istraživanje sociokulturnih posledica problematizacije identitetskih pitanja u procesima evropeizacije, modernizacije i globalnih procesa u srpskom društvu, trenutno se realizuju projekti Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Etnološko-antropološkog društva Srbije: "Identitetske politike Evropske Unije: Prilagođavanje i primena u Republici Srbiji", "Antropološko proučavanje Srbije: od kulturnog nasleđa do modernog društva", "Transformacija kulturnih identiteta u savremenoj Srbiji i Evropska unija" i "Društveno-humanističke nauke kao nematerijalna kulturna baština". U tom smislu v. posebno: Крстић (2011; 2013); Žikić (2011a; 2011b; 2012a; 2012b); Kovač (2011); Kovačević (2011; 2012); Nedeljković (2012); Sinani, Kulenović i Stajić (2012) i druge radove u ovde referiranim izdanjima.

¹¹ Za pregled izvora i analizu retorike identitetskih varijanti evroskepticizma u srpskoj javnosti v. Stojić (2006); Subotić (2011).

¹² Strah od gubitka nacionalnog identiteta je istraživana tema i u samim članicama Unije. Sveobuhvatna komparativna analiza pokazuje da strah od identitetskog gubitka nema primat nad drugim, užepolitičim i ekonomskim, pitanjima (McLaren 2004). Ipak, imajući u vidu sociokulturne posledice ekonomske krize, a pre svega porast ksenofobije i rasizma među siromašnim i neobrazovanim mladim Evropljanima, moguće je da će identitetska argumentacija evroskeptika postajati sve jače oružje. O savremenoj situaciji u tom pogledu, s posebnim naglaskom na korelaciji percepcije "stranaca" sa ekonomskim statusom zemlje njihovog porekla v. Gorodzeisky (2011).

Kulturno legitimne elite – sveštenstvo, identitetski profesionalci i preduzetnici, istraživači u humanističkim, posebno nacionalnim naukama; kniževnici i umetnici; "nacionalna inteligencija" i drugi akteri javnosti koji su u društvenoj podeli rada "zaduženi" ili samoproглаšeni za očuvanje nacionalnog identiteta, kao i javnost koja prati njihov rad i sledi njihove interpretacije – u Srbiji su uglavnom u zabludi. Ta zabluda ne mora nužno biti rezultat zlovolje niti izostanka intelektualnih kapaciteta – reč je o nedostatku informacija i njihove kompetentne interpretacije. Ukoliko bi se kulturno legitimne elite, i javnost koja prati njihov rad, upoznale sa stvarnim obimom međunarodnih ulaganja u identitetska pitanja, i ukoliko bi im se pravilno interpretirale široke mogućnosti za identitetsko preduzetništvo u ovom domenu, racionalno je pretpostaviti da bi mnogi među njima prepoznali lični interes/interes populacije koju zastupaju, i to posebno u okolnostima u kojima se nacionalni budžet kontinuirano smanjuje, više ne pružajući značajnije mogućnosti u domenu očuvanja nacionalnih identiteta niti istraživanja i zaštite kulturnog nasleđa.

U skladu sa analizom utkanom u Strategiju pridruživanja Republike Srbije Evropskoj Uniji, problem nije u količini već u kvalitetu građanima dostupnih informacija o evrointegracijama. Polazeći od istraživanja i analiza sprovedenih u tom smislu, ovo istraživanje usmereno je na "zamor" načinima na koji su evrointegracije predstavljene u domaćoj javnosti, posebno kad je reč o identitetskim pitanjima. Upravo etnologija i antropologija imaju potencijal da, primenjene, refokusiraju pažnju (odn. da promene kvalitet informacija) na pozitivno konotirane identitetske teme. Kao druga, posebno važna činjenica, može se uočiti da se u srpskoj javnosti prepoznaje izrazito nezadovoljstvo "političkom stalnog uslovljavanja" (tj. načinom na koji je pristupanje strukturisano),¹³ te jedan od osnovnih aspekata primene etnologije i antropologije, usmeren ka evropskim partnerima, može biti objašnjavanje kontraindikovanosti diskurzivnog objedinjavanja političkih uslova i identitetskih pitanja – čemu je već posvećena i zasebna analiza.¹⁴

Evropska unija ima značajne fondove za finansiranje kulturnih programa, kako iz onih fondova koji su direktno povezani sa ovom politikom, tako i u

¹³ "Politike uslovljavanja" mogu, između ostalog, da vode regionalnom antagonizmu među zemljama na Balkanu, u vezi sa čim su postojala upozorenja mnogo pre nego što su identitetska pitanja postala element kondicionalnosti (Anastasakis and Bechev 2003, 9, 11, 12). O procesu uslovljavanja v. takođe Grabbe (2003).

¹⁴ Milenković, Marko and Miloš Milenković. 2013. Serbia and the European Union: is 'culturalization' of accession criteria on the way? EU Enlargement: Current Challenges and Strategic Choices (ed. F. Laursen), Brussels: P.I.E. Lang (u štampi).

još većoj meri po osnovu sredstava koja se mogu dobiti iz strukturnih fondova Unije.¹⁵ U kontekstu sve dublje ekonomske krize, programi EU za zaštitu nacionalnih, regionalnih i lokalnih specifičnosti jezika i kultura, mogu biti značajna dopuna skromnih mogućnosti Republike Srbije da neguje nacionalni identitet i kulturnu baštinu na opštem planu.¹⁶ Etnologija i antropologija, ukoliko bi bile fokusirano primenjene na reinterpetaciju povezanosti identitetskih pitanja sa procesom pridruživanja, kao i na njihovo predstavljanje i to ne kao "pretnje" nacionalnom identitetu – kako se u srpskoj javnosti ona najčešće percipiraju (time postajući "žrtvovanje" identiteta zarad ekonomskog prosperiteta) – već kao prilike da se, u finansijski održivom okviru, nacionalni identitet i kulturna baština proučavaju i neguju.¹⁷

Popularna i dugo negovana predstava – o tome da, isključivo izolovana, arhaično posmatrano "suverena", država može biti čuvar nacionalnog identiteta i kulturne baštine – tokom poslednjih decenija doprinela je formiranju etatističkog pogleda na ekonomiju i politiku u užem smilu. Taj pogled u domaćoj javnosti proširen je i na identitetska pitanja. Na taj način, i javnost i ispitanici posmatraju isključivo suverenu nacionalnu državu kao zaštitnicu nacionalne istorije, jezika, kulture i religije (analogno tome – manjine zaštitnike vide u nacionalnim državama-maticama ili u pozitivnoj diskriminaciji u, još uvek nezaživelim i zloupotrebama izuzetno podložnim, multikulturalnim politikama),¹⁸ čime se *pristupanje Uniji u javnosti suočava s nacionalnim identitetom i kulturnom baštinom kao s rivalima umesto kao s partnerima*. Pošto je ova pitanja istražila i konstruisala ovde izloženu interpretaciju – koja se koristi teorijskim fundusom antropologije države i prava, antropologije javnih i praktičnih poli-

¹⁵ Za više informacija o fondovima i ciljevima politike v. [http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/culture-programme-\(2007-2013\)_en.htm](http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/culture-programme-(2007-2013)_en.htm)

¹⁶ Brojni su primeri ovakvih politika i aktivnosti Evropske unije. Tako je, na primer, 2008. godina bila proglašena Evropskom "Godinom interkulturalnog dijaloga", uz podizanje svesti javnosti o značaju tematike, uključivanje što većeg broja građana u otkrivanje interkulturalnog dijaloga, i promovisanje njegove uloge u međusobnom razumevanju; istraživanje dobiti kakvu kulturna raznolikost donosi, ali i razvijanje Evropskog građanstva. Budžet izdvojen za samo ovaj jedan projekat iznosio je preko 10 miliona evra. Više o projektu videti na: http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/the-story-of-the-european-year-of-intercultural-dialogue_en.htm

¹⁷ Primer za brigu o očuvanju kulturnog nasleđa u Evropi je i program *Rafael* u okviru kog je u periodu 1997-2000. godine podržano više od 360 projekata sa 1500 učesnika, a koji su za cilj imali zaštitu, očuvanje i unapređenje evropskog nasleđa, te podizanje svesti kao i pristupa nasleđu. Videti više na: http://ec.europa.eu/culture/archive/culture2000/historique/raphael_en.html

¹⁸ V. Milenković, Miloš. 2013. O jednom neočekivanom izvoru pesimizma u savremenoj antropologiji multikulturalizma: pogled iz metodologije. *Etnološko-antropološke sveske* n.s. 10, 57-71.

tika, antropologije multikulturalizma, antropologije EU i antropologije etniciteta – srpska etnologija i antropologija spremna je i da na planu primene pomiri prividne antagonizme: očuvanje nacionalnog identiteta nasuprot prihvatanju evropskog identiteta, demonstrirajući i kulturno legitimnim elitama i široj javnosti da su u pitanju zapravo *proces* koji se ne isključuju nego dopunjuju.

Koordinisano i iz centralnih institucija, Evropska unija od 1973. godine, s većim ili manjim uspehom, nastoji da osmisli, izgradi i promovise "evropski identitet".¹⁹ Međutim, sve učestalije konstatovanje tek delimičnog uspeha identitetskih politika Unije, svedoči da, sve ako je i osmišljen, u društvenoj stvarnosti još uvek nije zaživeo uspešan zajednički model evropskog identiteta. Budući da se aktuelna politička nestabilnost EU ogleda, između ostalog, i u nepostojanju identitetske lojalnosti njenih građana, Unija je tokom poslednjih godina pokretala nove identitetske inicijative, ali nijedan od ponuđenih modela nije uspeo da opstane kao univerzalno (evropski) primenljiv. Antropološke analize pokazuju da se najverovatniji uzrok ovoga može pripisati neanticipiranom neskladu između svojevremeno projektovanog ishoda (supranacionalnog, sveevropskog identiteta) i sredstava kojima se on pokušavao ostvariti (političkom identiteta karakterističnom za izgradnju nacionalne države). U takvoj konstelaciji, nesklad je evropski identitet i nacionalne identitete u očima evroskeptika učinio rivalskim, umesto komplementarnim. Upravo na potencijal ovog nesklada etnologija i antropologija mogu, i treba, da ukažu kulturno legitimnim elitama u Republici Srbiji što, između ostalog, podrazumeva i izvesne modifikacije disciplinarnog pogleda na sam predmet istraživanja antropologije EU i reorijentaciju s konstruktivističko-kulturnokritičke pozicije na poziciju mirenja s neminovnosti dominacije etnopolitike u javnom diskursu, uz pastirsko nastojanje da se očekivanja usmeravaju, a šteta kontroliše putem konsultantskog rada.²⁰

Problemi povezani s evropskom kulturom i identitetom, kao predmet istraživanja su bliže povezani s Evropskom unijom sedamdesetih godina prošlog

¹⁹ Za detaljnu analizu stanja istraženosti u antropologiji EU, analizu konstrukcije evropskog identiteta, kao i informacije o bitnim događajima, programima i projektima identitetske politike EU v. Gačanović (2009) i diskusiju o "Dokumentu o Evropskom identitetu" iz Kopenhagena i "Ugovora o Evropskoj uniji" iz Mاستrihta kao ključnim dokumentima o "evropskom identitetu" v. Krstić (2011).

²⁰ Argumentaciju u prilog tezi o potrebi za promenom kulturno-kritičkog, konstruktivističkog mejnstrima srpske etnologije i antropologije u pastirski, savetodavni idiom, izneo sam i šire obrazložio s pozicije konsekvencijalističkog pesimizma u: Milenković (2010).

veka – nakon Samita u Kopenhagenu 1973. godine, kada su lideri (tada devetochlane) Unije potpisali "Deklaraciju o evropskom identitetu". Počevši od tih godina, Evropska komisija sistematično razvija kulturnu politiku, koja obuhvata i politiku (evropskog) identiteta, a koja ima teži da kroz programe različitog nivoa opštosti razvija "svest o evropskom identitetu" i nadnacionalnoj kulturnoj povezanosti građana evropskih država, što je politika proširena i na Štutgartskom (1983) i a Milanskom (1985) zasedanju Evropskog Saveta. Ipak, nakon suočavanja s teškoćama sprovođenja jedinstvene identitetske politike – posebno s duboko ukorenjenim kulturnim, jezičkim, religijskim i drugim razlikama među evropskim populacijama – EU je tokom devedesetih godina prošlog veka inicirala instrumente kojima je nastojala da obnovi postojeće i uvede nove elemente "kulturne dimenzije" evrointegracija. Najvažniji među njima bio je i ključni okidač evroskepticizma među identitetskim poslenicima širom kontinenta.

Usvajanjem "Ugovora o Evropskoj Uniji" (u Matrihtu, 1992) uveden je i gotovo konstitucionalizovan koncept "evropskog građanstva". Taj koncept je podrazumevao veći stepen identitetske koherencije među građanima Unije i u njega je polagana velika nada – do tog stepen da je počeo da biva viđen kao novi, kulturni, osnov političke legitimacije Unije.²¹ Međutim, opšta medijska slika i istraživanja javnog mnjenja dopunjuju naučna istraživanja, ukazujući na široku identitetsku retradicionalizaciju, koja uključuje, mada se ne ograničava na, omasovljavanje radikalnih rasističkih pokreta i relegitimizaciju ksenofobije u javnom diskursu.²² Evroskepticizam se neretko fokusira upravo na ovaj segment neuspeha evropskog projekta – na očiglednu nemogućnost da se nadnacionalni, rasno i kulturno neutralni koncept evropskog identiteta, integriše u bazični konsenzus pojedinačnih društava, a kao osnovni krivac ističu se evropske institucije i njihova nesposobnost da Evropljanima ponude minimalni zajednički okvir identifikacije s evropskim predznakom. Antropološka analiza nastojanja da se izgradi evropski identitet, pokazala je upravo suprotno

²¹ Paradigmatičan primer tog ranog identitetskog optimizma unet je i u sam konstitutivni akt Unije: "Zajednica će doprineti cvetanju kultura država članica poštujući njihovu nacionalnu i regionalnu raznovrsnost i istovremeno ističući zajedničko kulturno nasleđe" (Commission 1992, čl. 128 (1-2), Treaty on European Union). <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>

²² European Union Agency for Fundamental Rights Annual report 2007 – Report on Racism and Xenophobia in the Member States of the EU, <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/annual-report-2007-report-racism-and-xenophobia-member-states-eu>; Europe: Xenophobia Rising, <http://www.stratfor.com/sample/analysis/europe-xenophobia-rising>; Wake-up call for a giant: The EU must end discrimination against Roma, <http://www.amnesty.org/en/news/wake-call-giant-eu-must-end-discrimination-against-roma-2013-04-04>; Media complicity in rising xenophobia, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/05/2011523111628194989.html>.

– da nastojanja centralnih evropskih institucija nisu bila nedovoljna već da su, naprotiv, bila preterana. U pokušaju da imitiraju model izgradnje nacionalnog identiteta, a na osnovu pogrešne pretpostavke da nadnacionalna politička integracija zahteva kulturnu legitimaciju, kreatori evropskog identiteta su osmislili, i u delo pokušali da sprovedu, amalgam nekonzistentnih ciljeva i instrumenata koji su doveli do konflikta nacionalnog i supranacionalnog identiteta i, u periodu ne dužem od decenije, paradoksalno su podstakli identitetske konflikte širom kontinenta, te danas predstavljaju osnovnu municiju evroskepticizma. Otkrivši da su u tom procesu korišćeni koncepti kulture i identiteta koji dovode do inkompatibilnosti umesto do integracije, antropolozi evrointegracija predložili su promenu opšte politike identiteta EU, posebno u neposredno postkonfliktnim društvima koja odlikuje visok stepen retraditionalizacije i preneglašavanje kolektivnog identiteta kao resursa sopstva.²³

Ipak, činjenica da kreiranje evropskog identiteta sa značajnijim udelom u populaciji nije uspela, ne govori u prilog nepristupanja Srbije EU. Naprotiv, relativno neuspešan projekat izgradnje jedinstvenog evropskog identiteta koji je prijemčiv standardnoj populaciji, ostavio je za sobom čitavu infrastrukturu osmišljenu i finansiranu tako da – putem dugotrajnog i stabilnog finansiranja očuvanja nacionalnog identiteta i kulturne baštine tokom procesa evropskih integracija – razuveri "nacionalistički" orijentisane evroskeptike. Upravo na tu infrastrukturu se, identitetski preduzetnici svih religija, nacija i ideoloških orijentacija, mogu osloniti i tokom i nakon procesa pristupanja.²⁴

U Evropskoj uniji se ciljevi kulturne politike finansiraju i iz strukturnih fondova, dostižući iznose od 6 milijardi evra u periodu 2007-2013, kao i kroz projekte u povezanim oblastima za turizam, inovacije, preduzetništvo, informaciono društvo i unapređenje humanog kapitala.²⁵ Ono što je ovde najrelevantnije, jeste to da su projekti iz svih ovih domena zapravo projekti očuvanja identiteta i kulturne baštine, iako se eksplicitno tako ne nazivaju. Finansiranje kulturnih projekata sprovodi se i kroz integraciju sa drugim politikama Unije, recimo, kroz povezivanje sa oblastima kao što su obrazovanje²⁶ ili razvoj inovacija i konkurentnosti.²⁷

²³ Posebno v. Shore (1993; 1997; 2006); Shore and Black (1992); McDonald (1996; 1999).

²⁴ U okviru realizacije kulturnog programa Evropske unije, već se finansiraju projekti koji uključuju institucije iz Srbije (9 u 2011. godini), uključujući projekte kao što su prevodjenje na naš jezik, i revitalizacija istorijskih zdanja, što je realizovano i kroz specifične programe u okviru IPA fondova. Upor. European Commission, CULTURE PROGRAMME - Activity Report 2011, 7, 9, 48-49)

²⁵ http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/culture-and-the-structural-funds_en.htm

²⁶ http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/education-and-culture_en.htm

²⁷ http://ec.europa.eu/culture/eu-funding/culture-in-other-eu-programmes_en.htm

Najveći strah od upotrebe ovih instrumenata, jeste strah od posledica uključivanja u zajedničko polje interesa, koje u nekim drugim domenima može doneti štetne posledice državama članicama.²⁸ Međutim, situacija u oblasti kulturne politike upravo je suprotna. Za razliku od mnogih drugih pravnih i ekonomskih pitanja, programsko isključivanje unifikacije – tog najčešćeg izvora konstrukta straha od međunarodnih integracija – u ovom domenu je eksplicitno i nedvosmisleno, i to u najosporavanijem konstitutivnom aktu Unije, koji je načelno kritikovan i odbacivan kao centralistički i usmeren protiv nacionalnih država: "Evropski parlament i Savet, delujući u skladu sa uvreženom legislativom i pošto su obavili konsultacije s Komitetom regiona, usvajaju podsticajne mere isključujući harmonizaciju zakona i regulativa država članica." (Ugovor o funkcionisanju Evropske unije, čl. 167). U pomenutom, ključnom članu – izjavi o namerama da se predupredi kulturna unifikacija, eksplicitno se koriste metafore poput "doprinosa cvetanju kultura država članica", "poštovanja nacionalne i regionalne raznovrsnosti", "podrške uvećanju i širenju znanja o kulturi i istoriji evropskih naroda", uključujući razvoj podsticajnih mera i harmonizaciju s aktivnostima Saveta Evrope.

Dosadašnja istraživanja pokazuju da se osnovna greška u logici identitetskih evropofoba sastoji u *brkanju državnog i interpretativnog suvereniteta*. Dok je jasno da EU u različitoj meri poštuje, u delu naše javnosti i nauke priželjkivani, tradicionalni koncept suvereniteta²⁹, interpretativni suverenitet zagarantovan je

²⁸ Iskustvo proširivanja na države Centralne i Istočne Evrope pokazalo je da, što uslovi postaju teži a ekonomske "žrtve" veće, tako opada popularnost evrointegracija a raste populizam (Grzymala-Busse and Innes 2003, 68-9).

²⁹ U zavisnosti od brojnih okolnosti, Unija, oličena u Komisiji i njenim telima, tretira nacionalni suverenitet više ili manje arhaično. Na primer, novije istraživanje pokazuje da, Unija, suprotno široko raširenim predstavama o odnosima u njoj, ima izrazito visok nivo poreskog suvereniteta nad državama-članicama – veći nego federalna vlada SAD nad svojim državama (Genschel and Jachtenfuchs, 2011). Osim poreza, veoma visok nivo centralizacije, toliki da i stručnjaci u oblastima poput pravne nauke i politikologije još uvek debatuju o osnovnim pitanjima poput toga koje su nadležnosti čije, postignut je i u drugim domenima – poput zdravstvenih politika (Mossialos et. Al eds. 2010), ali ne i u oblastima kao što su obrazovanje i kultura – što je ključno. Ono što je ovde najrelevantnije, jeste to da se ograničavanje suvereniteta ne odnosi na intepretaciju identiteta i kulturne baštine država članica tj. da se ograničavanje suvereniteta i samo ograničava na regulatorna pitanja u već navedenim oblastima, dok razloge za identitetsku zabrinutost države članice ne prijavljuju *nakon* što pristupe. Srpska nauka i javnost mogu u ovom pogledu mnogo da nauče od nordijskih društava, u kojima su identitetska pitanja pretila da odnesu prevagu tokom dugog i neizvesnog pristupanja u 1990-im godinama, prestavši da budu relevantna jednom kada je proces pristupanja završen. Više o tome u: Hansen and Waever (2012).

državama članicama. Komisija se strateški ne meša u, pojedinačnim državama članicama svojstvena, identitetska pitanja, nakon što se pristupni proces okonča.³⁰ U vezi sa ovim, posebno bi interesantno bilo sprovesti istraživanje o tome kako pristupni proces oblikuje predstave o Uniji, budući da deluje da se, s nedvosmislene upletenosti Komisije u identitetska pitanja tokom procesa pridruživanja, zaključuje pogrešno na to, da i nakon okončanja pristupanja, ta pitanja ostaju u fokusu briselske administracije. Imajući u vidu stepen rasprostranjenosti zabluda o identitetskim politikama EU, krajnja ciljna grupa preorijentacije primene etnologije i antropologije svakako bi trebalo da bude ukupna populacija. Radi postizanja krajnjeg cilja – dopiranja do opšte populacije, moguće je osmisliti i sprovesti niz projekata, usredsređenih na: a) informisanje i edukaciju donosilaca političkih odluka (poslanici i zaposleni u najužoj državnoj administraciji), b) informisanje i edukaciju urednika uticajnih medija, v) informisanje i edukaciju zaposlenih u ministarstvima čiji je rad direktno povezan s identitetskim pitanjima (ministarstvo nadležno za verska pitanja; ministarstvo nadležno za pitanja dijaspore; ministarstvo nadležno za pitanja kulture itd.).³¹

Ovde predloženi nacrt strategije primene etnologije i antropologije ne negira potrebu za nastavkom makar minimalne tehnokratizacije kulturno legitimnih elita u budućnosti. Deluje da sprega, a ne izborna smenjivanje trenutno partijski diferenciranih tehnokratskih i kulturno legitimnih elita, može da donese ovde predloženo održivo finansiranje istraživanja i brige o identitetu i nasleđu, a sam menadžment identiteta rastereti nepovoljnih aspekata skorije prošlosti i usmeri ih, umesto toga, ka prosperitetnim ishodima.

³⁰ Za razliku od evropskih normi i prakse obaveznog poštovanja jezičke i kulturne raznolikosti, srpska administrativna regulativa i praksa su u izrazitom neskladu s principima očuvanja jezičke i kulturne raznolikosti. Umanjenje interpretativnog suvereniteta poslednjih godina posledica je aktivnosti pojedinih donosilaca i sprovedilaca podzakonskih akata, posebno u domenima nauke i visokog obrazovanja. Međutim, iako je ona od strane domaćih aktera legitimisana "reformskim" diskursom, ne postoje zahtevi Unije u tom smislu. Naprotiv, samoporicanje i dosledno suzbijanje interpretativnog suvereniteta, koje je još uvek u toku, a posebno gašenje naučne produkcije na srpskom jeziku u društveno-humanističkom polju koje je posledica a) redukcije humanistike na laboratorijske nauke i b) umanjena ili prestanka finansiranja periodike i monografskih izdanja, u potpunom je neskladu s evropskom praksom. Povrh svega, politika upravljanja naukom i visokim obrazovanjem otvoreno favorizuje interpretativni suverenitet vlasnika, izdavača, urednika i recenzenata naučnih časopisa iz drugih država, koji ne moraju nužno, mada to često čine, slediti sopstvene van-naučne interese.

³¹ Među glavnim definisanim, tzv. "dijaloškim grupama", na koje se usredsređuje Strategija komunikacije o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji, uz razumevanje značaja mladih i grupa osetljivih na promene – kao posebno važne ističemo prvu i četvrtu: (1) donosioci odluka i multiplikatori-pokretači javnog mnjenja i 4) protivnici pristupanja Srbije EU.

Literatura

- Anastasakis, Othon and Dimitar Bechev. 2003. *EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process*. Oxford: University of Oxford, St Antony's College South East European Studies Programme, European Studies Centre, 1-20.
- Anna Grzymala-Busse and Abby Innes. 2003. Great Expectations: The EU and Domestic Political Competition in East Central Europe. *East European Politics and Societies* 17, 1: 64-73.
- Gaćanović, Ivana. 2009. *Problem evropskog identiteta: Uvod u antropologiju Evropske unije*. (Etnološka biblioteka knj. 44). Beograd: Srpski genealoški centar.
- Genschel, Philipp and Marcus Jachtenfuchs. 2011. How the European Union constrains the state: Multilevel governance of taxation. *European Journal of Political Research* 50, 3: 293-314.
- Gorodzeisky, Anastasia. 2011. Who are the Europeans that Europeans prefer? Economic conditions and exclusionary views toward European immigrants. *International Journal of Comparative Sociology* 52, 1-2: 100-113
- Grabbe, Heather. 2003. "Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process. In *The Politics of Europeanization*, eds. Kevin Featherstone and Claudio M. Radaelli. Oxford and New York: Oxford University Press, 302-328.
- Hansen, Lene and Ole Waever. 2012. *European Integration and National Identity: The Case of the Nordic States*. London: Routledge.
- Kancelarija Vlade Republike Srbije za pridruživanje Evropskoj uniji. 2005. Nacionalna strategija Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore Evropskoj Uniji. Vlada Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.emins.org/sr/dokumenti/downloads/ostalo/pristupanje-eu.pdf>
- Karanović, Zoja. 2011. Propast carstva srpskoga. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* 59, 2: 265-276.
- Kovač, Senka. 2011. *Sretenje : novi državni praznik u javnom diskursu*, (Etnološka biblioteka, knj. 59). Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Kovačević, Ivan. 2001. *Istorija srpske etnologije*. Beograd: Srpski genealoški centar
- Kovačević, Ivan. 2011. *Tranzicione legende i panike*, (Etnološka biblioteka, knj. 57). Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Kovačević, Ivan. 2012. Jugoslovensko kulturno nasleđe – od jugoslovenske ideje do jugonostalgije. U: Isti, (ur.). *Ogledi o jugoslovenskom kulturnom nasleđu* (Etnološka biblioteka, knj. 61). Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, 7-19.
- Krstić, B. Marija. 2013. *Evropeizacija u Srbiji početkom XXI veka. Antropološka analiza socio-kulturnih promena u periodu evrointegracija*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Krstić, Marija. 2011. Socio-kulturni i istorijsko-politički činioci nastanka ujedinjene Evrope posle II svetskog rata-ka antropološkoj analizi. *Antropologija* 11, 3: 51-73.
- McDonald, Maryon. 1996. 'Unity in Diversity'. Some Tensions in the Construction of Europe. *Social Anthropology* 4, 1: 47-60.

- McDonald, Maryon. 1999. "European Identity – an Anthropological Approach". In *Reflections on European Identity*. Working Paper, ed. Thomas Jansen. European Commission, Forward Studies Unit, 77-80.
- McLaren, Lauren, 2004. Opposition to European integration and fear of loss of national identity: Debunking a basic assumption regarding hostility to the integration project. *European Journal of Political Research* 43: 895–911.
- Milenković, M. 2010. Ka politici srpske antropologije u XXI veku. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.
- Milenković, Marko i Miloš Milenković. 2013. Is additional conditionality preventing EU accession? Serbian democratic "step back". *Sociološki pregled* (u štampi)
- Milenković, Miloš. 2003. Antropologija kao multikulturalna propedeutika u Srbiji : "nacionalna nauka", kulturna politika i društvena nadanja. U: Radojičić, Dragana (ur.). *Tradicionalno i savremeno u kulturi Srba*, (Posebna izdanja, knj. 49). Beograd: Etnografski institut SANU, 133-148.
- Milenković, Miloš. 2008. O naučnom radu i našem Univerzitetu : (sto godina kasnije). *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu* knj. 72, 41-50.
- Milenković, Miloš. 2013. O jednom neočekivanom izvoru pesimizma u savremenoj antropologiji multikulturalizma: pogled iz metodologije. *Etnološko-antropološke sveške* n.s. 10 (u štampi)
- Milošević-Đorđević J. 2007. Primordijalističko značenje nacionalnog identiteta u Srbiji. *Psihologija* 40, 3: 385-397.
- Milošević-Đorđević, N. 1971. *Zajednička tematsko-sižejna osnova srpskohrvatskih neistorijskih epskih pesama i prozne tradicije*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
- Mossialos, Elias et al. eds. 2010. *Health Systems Governance in Europe: The role of European Union law and policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Naumović, Slobodan. 1997. The 'Double Insider Syndrome' Or Is Romanticist Heritage the Primary Source of Ideologised Discourses in Balkan Ethnology. *Zbornik Filozofskog Fakulteta*, Knjiga XIX, Serija A, 319-351.
- Naumović, Slobodan. 2009. *Upotreba tradicije u političkom i javnom životu Srbije na kraju dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Nedeljković, Saša. 2012. Looking for the right formula: studies of ethnicity in Serbia. *Antropologija* 12, 2: 273-290.
- Pišev, Marko. 2010. Ko je ko u Kraljevini SHS - formalna analiza Cvijićeve rasprave o jedinstvu Južnih Slovena. *Etnoantropološki problemi* 5, 2: 55-79.
- Shore, Cris and Annabel Black. 1992. The European Communities and the Construction of Europe. *Anthropology Today* 8, 3: 10-11.
- Shore, Cris. 1993. Inventing the 'People's Europe': Critical Approaches to European Community 'Cultural Policy'. *Man* 28, 4: 779-800.
- Shore, Cris. 1997. "Governing Europe: European Union Audiovisual Policy and the Politics of Identity". In *Anthropology of Policy. Critical Perspectives on Governance and Power*, eds. Cris Shore and Susan Wright. London and New York: Routledge, 165-192.

- Shore, Cris. 2006. 'In Uno Plures'(?). EU Cultural Policy and the Governance of Europe. *Cultural Analysis* 5: 7-26.
- Sinani, Danijel, Nina Kulenović i Mladen Stajić. 2012. Nove i alternativne religije u Srbiji: O proučavanju i proučavanima. *Etnoantropološki problemi* 7, 2: 511-538.
- Stojić, Marko. 2006. Between Europhobia and Europhilia: Party and Popular Attitudes Towards Membership of the European Union in Serbia and Croatia. *Perspectives on European Politics and Society* 7, 3: 312 – 335.
- Subotic, Jelena. 2011. Europe is a State of Mind: Identity and Europeanization in the Balkans. *International Studies Quarterly* 55, 2: 309–330.
- UNESCO. 2010. *Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Oxford: Baseline Arts.
- Zakon o potvrđivanju *Konvencije o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa*. 2011. Videti na: http://www.kultura.gov.rs/sites/default/files/documents/Konvencija_o_ocuvanju_nematerijalnog_kulturnog_nasledja.pdf
- Zinger, Oto V. 2010. "Politika u oblasti kulture". U: Vjdenfeld, Verner i Wolfgang Vesels (ur.) *Evropa od A do Š. Priručnik za evropsku integraciju*. Beograd: Fondacija - Konrad Adenauer, 245-248.
- Žikić, Bojan. 2011a. Poimanje kulturnog identiteta, kulturnih vrednosti i društvenog reda u Beogradu na početku XXI veka. *Antropologija* 11, 2: 9-40.
- Žikić, Bojan. 2011b. Kulturni identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe: uvod u istraživanje i preliminarni rezultati. U: Isti, (ur.). *Kulturni identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe* (Etnološka biblioteka, knj. 62). Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, 7-25.
- Žikić, Bojan. 2012a. Vremenska kontekstualizacija kulturnih predstava o postsocijalizmu, tranziciji i evrointegracijama u Srbiji. *Etnoantropološki problem* 7, 4: 899-917.
- Žikić, Bojan. 2012b. Proučavanje kulturnih identiteta u uslovima "dugotrajne tranzicije" u Srbiji. *Etnološko-antropološke sveske* (n.s.) 9: 9-20.

Miloš Milenković

Department of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy, University of Belgrade

On Maintaining National Identity and Cultural Heritage within
European Integrations:

Basic Misconceptions and Important Possibilities

Leaning on contemporary transcendence of the national/democratic dichotomy in serbian public sphere and the recent turn from governmental to cultural elites in the incentive policies of the EU and the European Council directed at the Republic of Serbia, the paper recommends a new field of application of ethnology and anthropology, based on previous analyses and modifications of identity policies of the EU. The foundation of the baseless idea of

Europe as a framework in which national identities and cultural heritage are weakened or even disappear is considered, and the fact that the EU is the largest global consumer of identity is pointed out, along with the possibilities this brings to the domain of maintaining the national identity and cultural heritage of the citizens of Serbia. Ethnologists and anthropologists can participate in this process not only professionally, as researchers, or privately as political actors, but also in the domain of the application of science, helping culturally legitimate elites recognize that the "protection" of national identities and cultural heritage within the confines of an international budget is a lucrative, sustainable and efficient way to maintain interpretative sovereignty, especially in times of crisis for national budgets. As ethnologists and anthropologists are professionally trained in for consultancy within the domain of identity issues, they are in the unique position to point both sides in the process of European integrations toward the huge potential of further redirecting of incentives toward culturally legitimate elites.

Key words: Republic of Serbia, European Union, European integrations, protection of cultural heritage, maintaining national identity, applied ethnology, applied anthropology, anthropology of the state and law, anthropology of public policy, culturally legitimate elites, interpretative sovereignty.

Sur la préservation de l'identité nationale et du patrimoine
culturel dans les intégrations européennes

Illusions fondamentales et principales possibilités

Étant donné le dépassement actuel de la dichotomie national/démocratique et la récente réorientation partielle dans les politiques d'encouragement de l'UE et du Conseil de l'Europe en Serbie, réorientation effectuée des élites dirigeantes vers les élites culturellement légitimes, cette contribution préconise, à partir des analyses préalables et de l'adaptation des politiques identitaires de l'UE, un nouveau champ d'application de l'ethnologie et de l'anthropologie. C'est l'origine d'une représentation non-fondée de l'Europe comme cadre dans lequel les identités nationales et le patrimoine culturel faiblissent, et même disparaissent, qui est ici analysée; c'est ensuite le constat que l'UE est le consommateur identitaire global le plus grand qui est mis en lumière; un accent particulier est mis enfin sur les possibilités qu'un tel fait apporte sur le plan de la préservation des identités nationales et du patrimoine culturel des citoyens de Serbie. Les ethnologues et les anthropologues peuvent s'associer à ce processus non seulement professionnellement, en tant que chercheurs, ou à titre privé comme des acteurs politiques, mais également sur

le champ d'application de la science, aidant les élites culturellement légitimes à reconnaître que la protection des identités nationales et du patrimoine culturel dans les cadres budgétaires internationaux un moyen lucratif, durable et efficace pour préserver la souveraineté interprétative, notamment en temps de crise des budgets nationaux. Étant professionnellement formés pour l'expertise-conseil dans le domaine des questions identitaires, les ethnologues et les anthropologues professionnels ont l'opportunité de concrétiser pour les deux côtés dans le processus des intégrations européennes le grand potentiel de réorientation d'une incitation future vers les élites culturellement légitimes.

Mots-clés: République de Serbie, Union européenne, intégrations européennes, protection du patrimoine culturel, préservation de l'identité nationale, ethnologie appliquée, anthropologie appliquée, anthropologie de l'état et du droit, anthropologie des politiques publiques et pratiques, élites culturellement légitimes, souveraineté interprétative

Primljeno / Received: 25. 05. 2013.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 15. 06. 2013.